

לפרשת חקת – תשע"ג

פרה אדומה - הכישוף והנס

פרופ' יהושע שוורץ

פרשתנו פותחת במעשה מיוחד אשר נמסר לכוהנים: שרפת פרה האדומה שאפרה ישמש להכנת "מי נדה", מים שבהם יטהרו טמאי המת. לאחר הכנת מי הנדה ולאחר כל ההכנות של מי שנטמא וכן של מי שיזה את מי הנדה, שהינו איש טהור, אנו קוראים: וְהָזָה הַטָּהָר עַל הַטָּמֵא בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וְחָטְאוּ בַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וְכַבֵּס בְּגָדָיו וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָהַר בְּעֶרְבֵי הַמַּדְבָּר יוֹם יוֹם. וּלְבַסּוֹף כָּתוּב: ...וּמִזֶּה מִי הַנְּדָה יְכַבֵּס בְּגָדָיו וְהִנְגַע בְּמִי הַנְּדָה יִטְמָא עַד הָעֶרֶב (שם, כא), דהיינו שהאיש הטהור שהזה את מי הנדה על הטמא וכל הנוגעים במי הנדה טעונים כבוס בגדים ויהיו טמאים עד הערב של אותו יום. הטמא הפך טהור והטהור הפך טמא.

כבר בעת העתיקה היו שראו במעשה הפרה האדומה כשוף ומאגיה. וכך מוצאים אנו בפסיקתא דרב כהנא (מנדלבוים) פייסקא ד (פרה אדומה): "גוי אחד שאל את רבן יוחנן בן זכאי א' ליה, אילין מיליא דאתון עבדין נראין כמן כשפים, מביאין פרה ושוחטין אותה ושורפין אותה וכותשין אותה ונוטלין את אפרה ואחד מכם מטמא למת ומזין עליו שתיים שלש טיפיים ואומרין לו טהרתה. א' לו לא נכנסה רוח תזזית באותו האיש מימיו, א' לו לאו, אמ' לו ולא ראיתה אחר שנכנסה בו רוח תזזית, א' לו הין. א' לו ומה אתם עושין, א' לו מביאין עיקרין ומעשנין תחתיו ומרבעים עליה מים והיא בורחת. א' לו ולא ישמעו אזניך מה שפיך מדבר, כך הרוח הזה רוח טומאה היא, דכת' וגם את הנביאים ואת רוח הטומאה וג' (זכריה יג: ב)."

הגוי רוצה להראות שגם בתורת ישראל יש מעשי כישוף כמו שקיים בעולם העתיק. רבן יוחנן בן זכאי עונה בצורה מוזרה במקצת. עבור הגוי, גירוש רוח רעה היא עובדה ולא מאגיה. רבן יוחנן מסביר לו שהזאת מי האפר הוא מעין גירוש רוח. הסבר זה מתקבל על דעתו של הגוי וכאמור אין הוא חושב גירוש רוח למעשה כשפים.

תלמידיו של רבן יוחנן בן זכאי לא מוכנים לקבל תרוץ זה וכך מוצאים בהמשך: "וכיון שיצא אמרו לו תלמידיו ר' לזה דחיתה בקנה לנו מה אתה משיב, א' להם חייכם לא המת מטמא ולא המים מטהרים אלא גזירתו של הקדוש ברוך הוא הוא, א' הקדוש ברוך הוא חוקה חקקתי גזירה גזרתי ואין אתה רשאי לעבור על גזירתי זאת חוקת התורה (במדבר יט: ב). כלפי תלמידיו מגלה רבן יוחנן את דעתו האמתית, שאין בטקס אלא משמעות טקסית בלבד. המת מטמא כי כך היא הלכה, אבל אין הטומאה הזאת כוח בפני עצמה, ואין במים הללו כוח מאגי כלשהו, אלא זו מצוה, ומכוח המצווה המת מטמא והמים מטהרים.

חז"ל התלבטו לא מעט בשאלת הכשוף והמאגיה ויש שפסלו לגמרי ויש שהאמינו יותר. ההתנגדות לכשוף נובעת, בין היתר, משיקולים לוגיים: 1. האל הוא כל יכול ובכך אין אפשרות של השפעה אנושית מאגית על סדרי הטבע. 2. חז"ל האמינו כמובן בכל-יכולתו של האל ומכאן חז"ל לא יכולים להאמין בכשפים. אלה הן לפחות הטענות המרכזיות של ה"אגף השמרני" של חז"ל בשאלת כשופים. חכמים אחרים שינו לא פעם את ההגדרות המקובלות לכשוף ולמאגיה וכך התקרבו יותר למה שהיה מקובל בסביבה הדתית-חברתית של העולם הלא יהודי.